

TOPLUM VE KİMLİK DERGİSİ

Journal of Society and Identity

Rus Sonderweg'inin Öyküsü: Rus Milliyetçiliğini Anlamak¹

The Story of the Russian Sonderweg: Understanding Russian Nationalism

Hüseyin ETİL^a

Öz

Soğuk Savaş'ın bitişi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü bir bütün olarak modernleşmenin daha çok sorgulandığı bir sürece yol açmıştır. Aydınlanmanın evrensellik iddiasıyla ortaya çıkan soyut rasyonalizminin gerilediği bu evrede alternatif tarih tasavvurları “büyük politika”ya damgasını vurmaya başlamıştır. Doksanlı yılların kozmopolit, liberal iyimserliğinin ardından siyasal tahayyülün giderek kültürelleşmesi ve kimikleşmesi milliyetçilik, otoriterlik, popülizm çalışmalarına yeni bir ivme kazandırdı. Paradoksal bir şekilde tarihin sonunun ilan edildiği bir dönemde tarih, kültür ve kimlik konuları politik ve akademik dünyada daha merkezi konular haline gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda ülkelerin iç ve dış politikalarını anlamak ülkelerin benlik tahayyüllerini anlamaktır. Rusya siyasetini anlamak açısından Rusya'ya odaklanan İdil Tunçer-Kılavuz'un çalışması bu konuda önemli katkılar

¹ Tunçer-Kılavuz, İ. (2023). *Rus milliyetçiliği*. Doğan Kitap.

^a Dr. Hüseyin Etıl. . huseyinetil@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4045-646X>

Bu makaleye atfı için / To cite this article: Etıl, H. (2026). Rus Sonderweg'inin Öyküsü: Rus Milliyetçiliğini Anlamak. Toplum ve Kimlik Dergisi, 3(1), 181-186. Doi:10.5281/zenodo.17534073

Geliş Tarihi (Received): 20.06.2025 / Kabul Tarihi (Accepted): 10.10.2025

taşımaktadır. Bu kitap değerlendirme yazısında İdil Tunçer-Kılavuz'un *Rus Milliyetçiliği* çalışması değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: milliyetçilik, ben-idraki, Slavofilizm, Sonderweg, tarihsel tahayyül.

Abstract

The end of the Cold War and the collapse of the Soviet Union as a whole led to a process in which modernization was increasingly questioned. In this era, in which abstract rationalism, which emerged with the Enlightenment's claim to universality, declined, alternative historical conceptions began to leave their mark on “grand politics”. Following the cosmopolitan, liberal optimism of the 1990s, the increasing culturalization and identity-based nature of political imagination gave new momentum to studies on nationalism, authoritarianism, and populism. Paradoxically, in a period when the end of history was proclaimed, history, culture, and identity became more central issues in the political and academic worlds. Paradoxically, in a period when the end of history was proclaimed, history, culture, and identity became more central topics in the political and academic world. In this regard, understanding countries' domestic and foreign policies means understanding their self-perceptions. From the perspective of understanding Russian politics, İdil Tunçer-Kılavuz's work, which focuses on Russia, makes important contributions in this regard. This book review will evaluate İdil Tunçer-Kılavuz's work on Russian Nationalism.

Keywords: nationalism, self-perception, Slavophilism, Sonderweg, historical imagination.

1. Giriş

Soğuk Savaş'ın bitişi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü bir bütün olarak modernleşmenin daha çok sorgulandığı bir sürece yol açmıştır. Aydınlanmanın evrensellik iddiasıyla ortaya çıkan soyut rasyonalizminin gerilediği bu evrede alternatif tarih tasavvurları “büyük politika”ya damgasını vurmaya başlamıştır. Paradoksal bir şekilde tarihin sonunun ilan edildiği bir dönemde tarih, kültür ve kimlik konuları politik ve akademik dünyada daha merkezi konular haline gelmeye başlamıştır. Doksanlı yılların kozmopolit, liberal iyimserliğinin ardından siyasal tahayyülün giderek kültürelleşmesi ve kimlikleşmesi milliyetçilik, otoriterlik, popülizm çalışmalarına yeni bir ivme kazandırdı. 2008 finansal krizi neo-liberal kapitalizme

karşı sol eleştirilerden ziyade milliyetçi-muhafazakâr, dindar sağ eleştirilerinin öne çıkmasına yol açtı. Soğuk Savaş'ın bitişi, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte Sosyalist Rusya yerini zaman içinde iyice pekişen Milliyetçi Rusya imajına bıraktı. Hatta Çin Halk Cumhuriyeti de giderek daha yaygın bir şekilde devrim öncesi Çin'e uzanan geniş ölçekli analizlere konu olmakta, "komünist idea"dan ziyade Konfüçyen milliyetçi-muhafazakâr bürokratik zihniyet koduyla okuyan yaklaşımlar çoğalmaktadır. Batı'da gerileyen tarihsel tahayyül Batı dışı toplumlarda uyanışa geçmiştir. Bunlara ek olarak Ukrayna-Rusya savaşı da milliyetçilik tartışmasına yeni bir boyut kazandırdı: Bir yanda kendi resmi tarihini dokuzuncu yüzyıldaki Kiev Devleti'yle başlatan Rusya'nın savaşı meşrulaştırırken kullandığı üstünlükçü etnik milliyetçi söylemi, diğer yanda Ukrayna'nın işgale karşı yurtseverlik üzerinden kurduğu ("Ukrayna savaşmayı bırakırsa Ukrayna olmayacak" sloganı) yurttaşlığa dayalı eşitlikçi sivil milliyetçiliği "milliyetçilik tartışmaları"nı yeniden alevlendirmiştir. Peki, Ukrayna'nın ulusal tahayyülünü kendi ulusal tahayyülü için tehdit olarak gören Rus milliyetçiliği nedir, nasıl bir tarihsel süreç içinde şekillenmiştir? Bu ve benzeri soruları kalkış noktası olarak kabul eden İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi İdil Tunçer-Kılavuz'un *Rus Milliyetçiliği* çalışması Rus milliyetçiliğinin anlaşılması açısından geniş kapsamlı ve analitik bir yaklaşım sunmaktadır.

2. Rus Ben-İdraki'nin Oluşumu

Türkiye'de Rusya'ya dönük ilgi daima keskin bir politik tona sahip olmuştur. Rusya'ya karşı olmak ya da Rusya yanlısı olmak arasında salınan bu durum Soğuk Savaş döneminin retoriğiyle birleşerek militanlaşmıştır. Post-Sovyet dönemde bu durum kendisini Avrasyacılık suretinde göstermiştir. Bu ideolojik kabuller vasatına karşılık Kılavuz'un metni akademik bilgi üretimi açısından gerekli eleştirel mesafeyi korumakta, gerekli epistemolojik ve metodolojik titizliğe dikkat etmektedir. Metin bu itibarla geniş bir literatürden beslenmektedir. Rusya hakkındaki akademik üretim daha çok uluslararası ilişkiler alanının bakış açısından reel-politik, jeo-politik, güçler dengesi gibi yaklaşımlara dayalı olarak gerçekleşmiş sınırlı bir üretdir. Kılavuz'un çalışması ise kimliğe odaklanarak reel-politik ve jeo-politik analizlere tarihsel ve kimliksel bir boyut eklemektedir. Bu okuma tarzı jeo-politik muhakemeyi dışlamadan ama ona tarihsel derinlik kazandırmayı amaçlamaktadır. Rus milliyetçiliğine geniş bir tarihsel periyot içinden bakan çalışma, Nikolay Trubetskoy'un (2020) ifadesiyle *Rus-ben idrakinin* oluşumunu bizlere özlü ve sarıh bir anlatımla sunmaktadır. Sosyolojik çalışmalarda kimlik meselesi oldukça geniş yer bulmakla birlikte

uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi sahaları bu konuda aynı popülerliği paylaşmamaktadır. İç ve dış politikayı anlamak biraz da ülkelerin benlik tahayyüllerini anlamaktır. Bu açıdan Rusya siyasetini anlamak biraz da Rus kimliğini anlamaktır. İdil Tunçer-Kılavuz'un çalışması bu konuda önemli katkılar ihtiva etmektedir.

Üç bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde 1917 Ekim Devrimi öncesi dönemdeki Rus milliyetçiliğinin güçlü köklerine, erken dönem Rus millî bilincinin uzun tarihsel periyoda ve Batılılaşma dönemindeki kurucu momente odaklanıyor. İkinci bölüm ise ülkemizde sol entelijensiyanın Marksist-Leninist formasyonundan kaynaklı göz ardı edilen Sovyetler Birliği dönemindeki Rus milliyetçiliğine, Stalin'in milliyetçiliğe doğru yaptığı büyük geri dönüşe, "millî bolşevizme" yakından bakmaktadır. Bu bölümde Rus halkı arasında yapılan bazı popüler anketlerde gözlemlenen Sovyetler Birliği'ne dönük büyük özlemin, basitçe sosyalizm özlemi olmadığı, büyük ölçüde Emperyal Rusya'ya dönük bir özlem olduğu anlaşılmaktadır. Son bölümde ise post-Sovyet dönemde Rus milliyetçiliğine, Rus yeni sağına, farklı akım ve ekollere, Putin dönemi Rus milliyetçiliğinin aktüel durumuna ve Putin'in yapmak istediği büyük dönüşe dikkat çekiliyor. Çalışma böylece bu okuma serüveninin sonunda zihinlerde derli toplu bir Rus milliyetçiliği imajı oluşturuyor.

Birinci bölümde Rus milliyetçiliğinin tarihsel gelişimi modernleşme tecrübesiyle birlikte ele alınıyor. Erken dönemden itibaren dil, din, coğrafya ve kültür eksenli şekillenmeye başlayan Rus millî kimliği ideal şeklini 15. yüzyılda elde etmiştir. İstanbul'un fethinden sonra etkisi giderek güçlenen Rus Ortodoks kilisesi, üçüncü Roma olarak Moskova'nın yükselişi ve Rus toprağı vurgusu Rusluk bilincinin kurucu üçlü motifini oluşturmuş ve devletin hareketini de daima belirlemiştir. Rus yazarı Nikolay Karamzin'in "dünya vatandaşları olduk ve Rus olmaktan vazgeçtik" dediği Batılılaşma evresi Rus tarihi açısından bir diğer kırılma dönemidir. İlk etapta Batıyla eşit ve özgüvenli ilişki çok geçmeden yerini Batı rasyonalitesine karşı derin bir şüpheyi bırakmış, Batı düzenine karşı Rus kaosu övülmeye başlanmıştır. Hesapçı rasyonalite, öngörülebilirlik karşısında Rus kaosu spontanlık, beklenmezlik ve tahmin edilemezlik olarak Rus ruhunun ifadeleri olarak görülmüştür. Batılı değerler olarak görülen eşitlik ve özgürlük karşısına Rus değerleri çıkarılmıştır. Buna göre mutluluk uyumda, eşitlik adalette, özgürlük tutkudur (Tunçer-Kılavuz, 2023: 24-25). Bu dönemin Rus milli bilinci kendisini Batı karşıtlığı üzerinden tanımlamış ve Rusya'ya özgü yol (*Sonderweg*) tartışmaları bu dönemde çıkmıştır. Rusya'nın batılılaşmasını eleştiren, gerçek Hristiyan devletinin kurulmasını talep eden ve Petro öncesi Rus yaşam tarzına dönmek isteyen Slavofiller, bu evrenin dikkat çekici milliyetçi-muhafazakâr entelektüellerinden neşet etmiştir.

Onlara göre Rusya, Batı'nın antiteziydi. Batılı biçimler Rus özüne yabancıydı. Rus özüne uygun politik, kültürel ve toplumsal biçimler yaratılmalıydı. Slavofiller, Rusya'nın Batı'dan yabancılaşmasını savundular. Ortodoksluk, otokrasi ve *narodnost* (millî görüş) Rus milliyetçi-muhafazakârlığının temel bileşenleri olmuştur. Dostoyevski'nin "Rus olmak Ortodoks olmaktır." (Tunçer-Kılavuz, 2023: 77) görüşünü bu iklimde dile getirdiğini edebiyat okurları akıllarına getireceklerdir.

3. Slavofiller'den Milli Bolşevizm'e

Sovyet devriminden sonra kurulan Bolşevik hükümeti eski düzenin tüm mirasını reddetmiştir. Bolşevikler milli ve dini varoluşu imhaya girişerek sol nihilizmi iktidara taşımıştı. Ortodoks inancı yerine ateizm geçmiş, milliyetçiliğin yerine de enternasyonalizm ikame edilmiştir. Yeni rejimin ideolojisi olan Marksizm açısından Rus milliyetçiliği büyük bir tehdit olarak görülüyordu (Tunçer-Kılavuz, 2023: 135). Ancak Marksizm zaman içinde Rus milliyetçiliğine yenik düştü. Kitabın en özgün tezlerinden birisi ikinci bölümde karşımıza çıkmaktadır. Kılavuz'a göre Rus millî kimliği ve Rus milliyetçiliği modern şeklini, çarlık döneminden kalma birçok motifi de tutarak, Sovyet döneminde bulmuştur (2023: 13). Sovyetler Birliği'nin ilk on yılında otokrasi ortadan kaldırılmış, Ortodoks inancı ateizmle yer değiştirmiş, milliyetçilik yerini enternasyonalizme bırakmıştır. Yeni rejimin ideolojisi olan Marksizm'in ana rakibi milliyetçilik olmuştur. Ancak Stalin döneminde yaklaşan savaşa karşı seferberlik içinde başlayan milliyetçi büyük dönüşümle birlikte "Büyük Rus Şovenizmi", "Büyük Rus Halkı" olarak yeniden dirilmiş, Troçkist komünist dünya devrimi yerine Stalinist "tek ülkede sosyalizm" anlayışına geçilmiş, "Sovyet vatanseverliği" kavramı bu dönemde ortaya çıkmıştır. Lenin döneminde yasaklanan "vatan", "vatanseverlik", "anayurt" gibi kavramlar yeniden tedavüle girmiştir. Büyük Sovyet sinemacısı Eisenstein Rus İmparatorluğu'nun ilk çarı olan korkunç İvan hakkındaki filmini "Anayurt Savaşı" esnasında çekmiştir. 1970'lerde ise Sovyetler Birliği'nin Marksizm'in bakış açısından değil de Rus milli bakış açısından meşrulaştırmak anlamında kullanılan "Millî Bolşevizm" akımı tabandan yükselerek milliyetçiliği güçlendirmiştir (Tunçer-Kılavuz, 2023: 46).

4. Sonuç

Kitabın son bölümünde ise Sovyetler Birliği dağılırken ve Rusya kurulurken Rus milliyetçiliğinin akıbetini, farklı milliyetçilikleri incelenmektedir. Rus *Sonderweg*'i olarak Rus Milliyetçiliği (ve Putinizm) bu süreç içinde giderek hâkim görüş konumuna yükselmiştir.

1920’lerin “Batının çöküşü” tezleri Rusya ekseninde yeniden sahiplenilmeye başlanmıştır. Putin liderliğinde Rusya İmparatorluk kaybını telafi edecek, hem ideolojik (liberal-hümanist medeniyetçiliğe karşı Rus kültürün müdafaası) hem jeopolitik (geniş mekân siyaseti Avrasyacılık) söylem ve eylemleri gündemine almıştır. Hem 15. yüzyıldaki imparatorluğa sıçrama anını hem Batılılaşma karşısındaki milliyetçi-muhafazakâr itirazı hem de İkinci Dünya Savaşı’ndaki vatan savunmasını şahsında mezcetmeye çalışan Putin, kendi dönemini bu büyük tarihsellik içinde görmektedir. Putin şahsında Rus milliyetçiliği küreselleşmeye, izolasyonist bir ulusalcılıkla değil, milliyetçi-muhafazakârlığın emperyal iç güdüsünü kışkırtan siyasetiyle karşılık verme eğiliminde olmuştur. Katolikliğe ve Protestanlığa karşı Ortodoksluk, parlamentarizme karşı otokrasi, bireyciliğe karşı ulusal gelenekçilik gibi antagonizmlerle Batılılaşmaya karşı girişilen özgün bir yol arayışı Rus milliyetçiliğini karakterize etmiştir. Kılavuz’un dikkat çektiği üzere Rus milliyetçiliğinin önemli damarları Rusya tarihinin Batı’dan farklı bir çizgide geliştiği inancıydı. Rus milliyetçileri, Rusya’nın kendisine yeni bir “milli” gelişme yolu bulması gerektiği fikrini savunmuşlardır. Çağdaş Rus milliyetçileri de Rusya için “özgün yol” inancını paylaşıyorlardı (Tunçer-Kılavuz, 2023: 135). İdil Tunçer-Kılavuz’un milliyetçiliğin farklı akım ve aktörlerini de kapsayan zengin bir içerik sunduğu kitabında Rus milliyetçiliğinin öyküsünü, Rus *Sonderweg*’i öyküsü olarak da okuyabiliriz.

Kaynakça

Tunçer-Kılavuz, İ. (2023). *Rus milliyetçiliği*. Doğan Kitap.

Trubetskoy, N. (2020). *Rus ben-idraki*. (V. İmanbeyli, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.